

Η ΡΩΜΑΙΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΟΙ νομομαθείς, οἱ μελετῶντες συνήθως τοὺς θεσμούς ἐν τοῖς νομικοῖς κειμένοις, παριστῶσι τὴν γυναῖκα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ ὡς μηδὲν δυναμένην κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ πατρὸς ἢ συζύγου, ἔχοντας ἐπ' αὐτῆς καὶ δικαίωμα ἔτι θανάτου, ἢ πωλουμένην, ἀγοραζομένην, ἀποκτωμένην διὰ μακρᾶς νομῆς, διεκδικουμένην ἐπὶ δικαστηρίου δίκην δούλου ἢ κτήνους καὶ ὡς διαφεύγουσαν τὴν τυραννίαν πατρὸς ἢ συζύγου, ἵνα πέσῃ ὑπὸ τὴν τῶν ἐξ ἀρρενογονίας συγγενῶν αὐτῆς. Εἰς τοὺς μελετῶντας τούναντίον τὴν γυναῖκα ἐν τῇ πραγματικότητι, ἐν τοῖς ἥθεσι δῆλα δὴ καὶ τῇ κοινωνίᾳ, παρίσταται αὐτὴ λατρευομένη ὑπὸ τῶν δούλων, τῶν πελατῶν καὶ τῶν τέκνων, ἀξιουμένη τοῦ σεβασμοῦ τοῦ συζύγου καὶ παρ' ἀπάντων ἀγαπωμένη, οὐχὶ ὡς δούλη ἢ ὡς δεσμῶτις ἐν τῇ σιγῇ ἀπροσίτου γυναικωνίτιδος, ἀλλ' ὡς δέσποινα, ξένη τῶν ἔργων τοῦ ἀλέθου καὶ τῆς ὀψοποιίας, διότι τὰ ῥωμαϊκὰ ἔθιμα κατέλειπον τὴν φροντίδα ταύτην τοῖς δούλοις, προσέχουσα εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῶν θεραπειῶν καὶ τὴν ἡλακάτην, ἣτις ἦτο διὰ τὴν γυναῖκα ὅ,τι πρὸς τὸν ἄνδρα τὸ ἄροτρον διημερεύουσα ἐν τῷ αὐλείῳ, ὅπερ οὔτε ἀπόκεντρον ἐν τῷ οἴκῳ ἦν μέρος, οὔτε ἀνωτέρα τις ὄροσῆ, ἀλλ' αὐτὴ τῆς οἰκίας ὁ ὀμφαλός, ἐν μέσῳ τῶν τέκνων αὐτῆς νήθουσα ἔριον ὡς ἡ Λουκρήτια, δαψιλεύουσα τούτοις τὰς φροντίδας

αὐτῆς καὶ ἐφορῶσα τὴν ἀνατροφὴν αὐτῶν καὶ ἐφῆθον ἔτι, μαλάσσουσα δὲ βεβαίως συχνότατα τὴν αὐστηράν τοῦ πατρὸς ἐξουσίαν.

Ἡ Ῥώμη ἄλλως οὐδέποτε ἐγνώρισε τὴν πολυγαμίαν, ὅπερ δεικνύει ὅποσον ἀρχῆθεν αἱ γυναῖκες ἐτύγχανον σεβασμοῦ, διότι ὅπου ὁ ἀνὴρ ἔχει πολλὰς γυναῖκας, αὐταὶ οὔτε ἰσότητος ἀπολαύουσιν, οὔτε σύντροφοι τυγχάνουσι τοῦ ἀνδρός. Ἄλλως τε καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον περὶ τοῦ γάμου ὑψηλὴν ἔννοιαν. Χριστιανὸς νομοθέτης ὤρισέ ποτε τὸν γάμον κάλλιον τῶν Ῥωμαίων νομομαθῶν, «ἐνωσιν δύο βίων, σύμμιξιν δύο οὐσιῶν, κοινότητα πάντων τῶν συμφερόντων κοσμικῶν καὶ θρησκευτικῶν». Δὲν ἀπορρέει δὲ ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου τοῦ ἐξαγγέλλοντος δύο ἀρχάς, τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γαμικοῦ δεσμοῦ καὶ τὴν μονογαμίαν, ὅτι ἀνὴρ καὶ γυνὴ τυγχάνουσι ἴσοι ἀλλήλοις ἑταῖροι: Μὴ αἱ καθιερωμένα λέξεις, ἃς ἡ νόμφη ἀπήγγελλεν ὑπερβαίνουσα τὸν οὐδόν: «ὅπου σὺ κύριος καὶ ἐγὼ κυρία,» δὲν σημαίνουσι τούτο:

Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, λέγει ὁ Κολλουμέλας, ἡ σύζυγος ἠμιλλᾶτο πρὸς τὸν ἄνδρα κατὰ τὴν δραστηριότητα καὶ τὸν ζῆλον, ζητοῦσα ἢ αὐξήσῃ διὰ τῶν φροντίδων καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῆς τὸν οἰκογενειακὸν πλοῦτον. Οὐδέτερος αὐτῶν ἐθεώρει τι τῶν ἐν τῷ οἴκῳ ὡς ἰδιαιτέραν ἰδιοκτησίαν· τα πάντα ἦσαν κοινὰ καὶ αἱ προσπάθειαι ἐκατέρου ἔτεινον εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν τοῦ οἴκου. Καὶ συνάδουσι πᾶσι τούτοις τὰ παρὰ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσέως λεγόμενα: «γυναῖκα γαμετὴν κατὰ νόμους ἱεροὺς συνελθούσασιν ἀνδρὶ κοινὸν ἀπάντων εἶναι χρημάτων τε καὶ ἱερῶν», καὶ ὁ ὀρισμὸς ὃν ἀναφέρει Τίτος ὁ Λίβιος «ἑταιρία περιουσίας ἀπάσης καὶ πολιτείας».

Ἄλλ' ἡ μήτηρ οὐδὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς πρωταγωνιστεῖ, ἀλλ' ὡς φαίνεται ἐν τινι τῶν διηγήσεων τοῦ Τίτου Λιβίου μετεῖχεν ἀπλῶς τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἐξ ἀρρένων συγγενῶν ἐν τῇ διευθύνσει τῶν τέκνων. Οὐχ ἦττον δὲ ἐνῶ οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ἐπιτροπεύῃ ταῦτα, αὐτῇ ἀντιτίθετο κατ' ἀρχὴν ἢ ἐκείνων φύλαξις καὶ ἀνατροφή, καὶ ἡ Ῥώμη εἶδεν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῆς ἐξαερχομένους τοὺς ἀρίστους καὶ μεγίστους τῶν

πολιτῶν αὐτῆς· ἐν ἡμέραις δέ, καθ' ἃς ἡ νεότης θὰ παραδοθῆ εἰς ἔλληνας καὶ ἀπελευθέρους, ὁ Ὀράτιος θὰ ἀντλήσῃ ἐκ τῆς Μούσης αὐτοῦ τοὺς καλλίστους τόνους, ἵνα κλαύσῃ τὴν ἐρρωμένην καὶ αὐστηρὰν πειθαρχίαν τῆς δεσποίνης τῶν ποτὲ χρόνων; Ὅθεν οὐδὲν δύναται νὰ ἐξισωθῆ πρὸς τὸ σέβας ὅπερ διατηρεῖ πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ ὁ Ῥωμαῖος ἐκλεγόμενος ὑπάτος ἢ δικτάτωρ. Ἐνοπλος πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης, ἠγριωμένος ἐκ τῶν δεινοτάτων ὕβρεων, ἐνῶ ἀδιαφορεῖ πρὸς τὰς ἱεσίας τῶν ἱερῶν παρθένων ὁ Κοριολανὸς παραιτεῖται τὴν μῆνιν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ὄψει τῆς μητρὸς Βετουρίας. Ὁ Γ. Γράκχος τῇ παρακλήσει τῆς Κορνηλίας ἀνακαλεῖ νόμον, ὃν εἶχεν ἐπιτύχει κατ' ἰδιαιτέρου αὐτοῦ ἐχθροῦ τοῦ Μάρκου Ὀκταβίου. Καὶ ὁ δῆμος τιμῶν τὴν Ῥωμαίαν ταύτην ἀπὸ τῶν παίδων, ἔστησεν αὐτῆς εἰκόνα χαλκῆν, καὶ ἐπέγραψε Κορνηλίαν, μητέρα Γράκχων. Καὶ ἐνταῦθα σημειωτέον τὴν ὀροθετικὴν, οὕτως εἰπεῖν, γραμμὴν τὴν χωρίζουσαν τὸ πεδίον τῶν ἡθῶν ἀπὸ τοῦ πεδίου τῶν νόμων· τὸ δὲ δικαίωμα τῆς μητρὸς πρὸς ἀνατροφὴν τῶν τέκνων τυγχάνει μίᾳ τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς βλέπομεν παρὰ Ῥωμαίοις τὰ ἡθῆ βελτίονας ποιοῦντας τοὺς νόμους.

Παραγκωνιζομένη ἄρα ὑπὸ τῶν νόμων, ἀποκλειομένη τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς ἀγορᾶς, ἐν διηνεκεῖ συνεχομένη ὑποταγῇ, ἀνευρίσκει ὑπὸ τὴν οἰκιακὴν στέγην τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῇ θέσιν. Τὰ ἡθῆ ἰσχυρότερα τῶν νόμων, ἀποδίδουσι τῇ μητρὶ τὴν δύναμιν, ἣν ἡ δυσπιστία τῆς πολιτείας ἠθέλησε ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς γυναικός. Καὶ συμμερίζεται τὴν περιωπὴν τοῦ συζύγου ἐν τε τῇ πόλει καὶ τῇ οἰκογενείᾳ, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ τίτλος ματερφαμίλιας, ὃν ἀποβάλλει χηρεύουσα. Ἐν ταύτῳ εἶνε ὁ βοηθὸς τοῦ οἰκογενειάρχου ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς κοινῆς οὐσίας, σύμβουλος ἀκούομενος ὑπ' αὐτοῦ, θεματοφύλαξ τῶν σπουδαιοτάτων ἀπορρήτων· ἡ δ' ἐπιρροὴ αὐτῆς, τοσοῦτω δραστηριωτέρα ὅσῳ τυγχάνει μᾶλλον λανθάνουσα, ἐκτείνεται ἐνίοτε ἐκ τοῦ ἀτρίου μέχρι τῶν συνελεύσεων τοῦ λαοῦ καὶ μέχρι αὐτῆς τῆς φυλῆς.

Ἡ ἐπιρροὴ τῶν γυναικῶν ἐξεδηλώθη καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὅπου μετέχουσι τῆς ἐπισήμου θέσεως τῶν συζύγων ἀποκαλούμεναι *consulares, clarissimae*, ὡς ἐκεῖνοι, ἃν εἶχόν ποτε

ἀποκτήσει τοιούτους τίτλους. Παρίστανται δὲ ἐν ταῖς ἐφορταῖς, ἀποθανούσας δὲ κηδεύουσιν ἐπισήμως διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς, ὑμνοῦντες τὴν γέννησίν των καὶ διηγούμενοι τὰς ἀρετὰς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ βήματος, ἀφ' οὗ ὕστερον ὁ Κάτωρ θ' ἀγωνισθῆ, ἵνα καταστείλῃ τὸ ἀδάμαστον αὐτῶν φύλον. Μάτην οἱ νόμοι ἀπέκλεισαν αὐτὰς τῶν δημοσίων πραγμάτων ἀδιακόπως ἢ φανερά ἢ λαθραία αὐτῶν μεσολάβησις ἀποφασίζει τὰς τύχας τοῦ κράτους. Ἄνὰ πᾶσαν σελίδα τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ἀναφαίνεται ἡ γυνή. Ἡ συζυγικὴ ἀφοσίωσις καὶ ἡ υἱικὴ στοργὴ τῶν Σαβίνων ἔσωσε τὸ ῥωμαϊκὸν ἄστυ. Ἡ σωφροσύνη τῆς Λουκρητίας καὶ ἡ ἀγνότης τῆς Οὐβέργινιας ἐγένοντο ἀφορμαί, ἵνα ἡ Ῥώμη δουλωθεῖσα δις ὑπὸ τῶν Ταρκυνίων καὶ τῶν Δεκάνδρων, ἀπελευθερωθῆ δις. Αἱ ἱεσῖαι συζύγου καὶ ἡ δέησις μητρὸς μόναι ἐδυνήθησαν νὰ κάμψωσι τὸν Κοριολανὸν καὶ σώσωσι τὴν παρὰ τὸν Τίβεριν Πολιτείαν. Αἱ ἀμφιδέξιοι ὑπαγορεύσεις φιλοδόξου συζύγου ἐνέπνευσαν τῷ Λικιννίῳ τὸν περίφημον νόμον τὸν ἀσφάλισαντα τὸν θρίαμβον τῆς δημοκρατίας. Παραλείπομεν τὸ θάρρος τῆς Κλελίας, τὴν φιλοπατρίαν τῶν ῥωμαίων ἐκείνων γυναικῶν, ὧν οἱ ἔρανοι ἐπλήρωσαν τὸν θησαυρὸν τὸν κενωθέντα διὰ τοῦ πρὸς τὸν Ἀννίβαν πολέμου. Οἱ τελευταῖοι ἥρωες τῆς δημοκρατίας ταύτης, οἱ δύο Γράνχοι, τὸ εἶπομεν, ἐμορφώθησαν τῇ ἐποπτεία καὶ διὰ τῶν συμβουλῶν μητρῶς. Καὶ ἂν δὲ αἱ παραδόσεις αὐταὶ περιέχουσιν ἰκανὴν δόσιν μύθου, μαρτυροῦσιν οὐχ ἥττον ἀναμφρίστως περὶ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς τιμῆς, δι' ὧν οἱ Ῥωμαῖοι τῶν πρώτων αἰώνων περιέβαλλον τὰς συζύγους αὐτῶν καὶ μητέρας.

Πῶς ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα δὲν ἐδυνήθησαν αἱ γυναῖκες νὰ ἐπιτύχωσι παρὰ τῶν ἀνδρῶν μετοχὴν τινα ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, ἥτις εἶνε τὸ πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς φύσεως συμφωνότατον τῶν δικαιομάτων, τοῦτο ὀφείλεται πρῶτον βέβαια εἰς τοὺς ἀπὸ τῆς θρησκείας ἀπορρέοντας λόγους· δεύτερον εἰς ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἡ οἰκογένεια εἶχεν ὀργανωθῆ μᾶλλον ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ πατρὸς καὶ τέλος εἰς τὸν δημόσιον αὐτῆς χαρακτῆρα, διότι ἦτο τῷ ὄντι λειτούργημα ἰδιωτικὸν ἄμα καὶ δημόσιον καὶ ἠρείδετο ἐπὶ λόγων δημοσίου συμφέροντος καὶ γενικῆς τάξεως. Ἐὰν ἄρα ὁ νομοθέτης μὴ

ἔχρινεν εὐκαιρον γὰ καθιερώση τὴν τῆς μητρὸς αὐθεντίαν διὰ θετικῶν κανόνων, ἔπραξε τοῦτο, διότι τὰ ἦθη ἦσαν ἐπαρκῶς ἰσχυρά, ὅπως διασφαλίσωσι τὸ πρὸς αὐτὴν ὀφειλόμενον σέβας, καὶ ὡς ἔλεγεν ὁ Τάκιτος τὰ ἀγαθὰ ἦθη ἦσαν ἰσχυρότερα παρὰ Ῥωμαίους ἢ ἀλλαγῶ ἀγαθοὶ νόμοι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΚΑΛΔΙΣΠΕΡΗΣ

Η ΚΑΛΟΓΡΗ

Καλογορῆ διχάζει
Ἰερὰ Γραφή
Κι' ὄλο με κυττάζει
Με γλυκεῖα μορφή.

"Ἐχει μαῦρα μάτια
ποῦ πολλὰ μιλοῦν...
Μ' ἔκκμαν κομμάτια
Κι' ὄλο μου γελοῦν.

Καλογορῆ με βάζεις
Εἰς τὸν πειρασμό...
Καὶ σάν με κυττάζεις,
Σε κρυφὸ καῦμό.

(Νέα Ῥόδη)

Τ' ἅγιο βιβλίον
Ποῦ ἐλαφρὰ κρατεῖς,
"Ἐχει νόμο θεῖο,
Μὴ τὸν ἀθετῆς.

Εἰ δέ, βγάλ' τὸ ῥάσο
Κ' ἔλα σάν πουλί
Γιὰ νὰ σὲ χροστάσω
"Ἄγκυλιά, φίλι! . . .

Καλογορῆ μου, πάψε
Νὰ με τυραννῆς,
Τῆ γραφῆ σου κάψε
Κάψε ἂν με πονῆς.

ΚΩΝ. ΔΙΒΙΕΡΑΤΟΣ